

Білоус В. С. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: з повагою до минулого та вірою у майбутнє (до 110-річниці). *Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього: IV науково-практична конференція, 27 вересня 2023 року* / Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Отамановського. Вінниця, 2023.

УДК [027.7:37](477.44-25)

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: з повагою до минулого та вірою у майбутнє

Білоус Валентина Степанівна,
директор бібліотеки
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця

Анотація. У статті розглядається питання вивчення історії бібліотеки як важливої складової бібліотечного краєзнавства. Використані традиційні та інноваційні методи дослідження. Коротко проілюстровано історію бібліотеки Вінницького педуніверситету від початку становлення до сьогодення. Акцентовано увагу на діяльність університетської бібліотеки під час воєнного стану.

Ключові слова: бібліотечне краєзнавство, методи дослідження, історія бібліотеки, бібліотека Вінницького педуніверситету, бібліотека і війна.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Library: with respect for the past and faith in the future

Abstract. The article considers the issue of studying the history of the library as an important component of library local history. Traditional and innovative research methods are used. The history of the library of the Vinnitsia Pedagogical University from the beginning to the present is briefly illustrated. Attention is focused on the activities of the university library during martial law.

Keywords: library local history, research methods, library history, Vinnitsia Pedagogical University, library and war.

Актуальність дослідження. Краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом у сфері матеріальної і духовної культури [4, с. 18]. Практичне вирішення проблем освіти та культури неможливе без всебічного і достовірного відтворення всіх сторін національної історії, у тому числі історії становлення та розвитку бібліотек, фонд яких є спадщиною і важливою інформацією про минуле заради майбутнього. З давніх часів бібліотеки були й залишаються донині ознакою культури та цивілізованості суспільства, безцінними скарбницями духовних багатств людства, що поєднують минуле, сучасне і майбутнє. Вивчення історії окремо взятої бібліотеки є складовою бібліотечного краєзнавства, одним із напрямів наукової діяльності бібліотеки, що передбачає

проведення біографічних та бібліографічних досліджень, використання традиційних методів та інноваційних підходів.

Аналіз дослідження. Серед вітчизняних науковців-істориків та фахівців бібліотечної справи, які вивчають питання історії освітянських бібліотек на Поділлі – Айвазян О., Верменич Я., Дитинник Л., Кароєва Т., Касьянов Г., Новохатько Л., Поліщук А., Прокопчук В. та інші.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. намітилася тенденція до заснування і розвитку бібліотек та їх обов'язкова наявність при закладах освіти. Відкриття у Вінниці учительського інституту у 1912 р. було подією великого національно-культурного значення. Він став носієм національної ідеї, де формувалися українські педагогічні кадри, яким відводилася рушійна роль у творенні своєї держави. Виконання освітньої функції інституту тісно пов'язувалося із функцією бібліотеки – однією із вирішальних умов забезпечення навчально-виховного процесу [5]. Історія бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – яскрава сторінка становлення та відродження університету. Історичний період, політика держави, керівники навчального закладу, викладачі та студенти мали безпосередній вплив на розбудову освітянської книгозбірні, яка у всі часи свого існування виконувала основну функцію: забезпечення інформаційних потреб освітян, допомога навчально-виховному процесу у формуванні майбутнього вчителя. Вся історія бібліотеки вмістила багато подій: революції, війни, зміни соціально-економічних ладів, занепади та відродження, пандемію. Їй доводилося долати чимало труднощів, поневірянь в непристосованих приміщеннях, фінансові проблеми. Проте, бібліотека завжди була, є і буде інформаційним центром, основою навчально-педагогічного та наукового процесів університету, від ресурсів та послуг якої залежить якість навчання та наукових досліджень.

Потребу та бажання аналізувати діяльність бібліотеки особливо гостро відчуваєш напередодні чергових ювілеїв, які спонукають до вивчення її історії та відображення у публікаціях. Результат багаторічних досліджень історії бібліотеки викладено у книгах: «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: історія, сьогодення, постаті», «Сто років духовності: спогади про бібліотеку ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського», «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в особах».

Події останніх років зумовили необхідність зміщення акцентів у функціонуванні бібліотеки, поставили високі вимоги до її персоналу. Пандемія, спричинена внаслідок поширення світом епідемії коронавірусу COVID-19, внесла значні корективи у життя бібліотеки. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» та наказу ректора ВДПУ ім. М. Коцюбинського «Про проведення карантину в Педуніверситеті», бібліотека тимчасово була змушена призупинила роботу з обслуговування читачів офлайн та розпочала працювати дистанційно, зосередилася на використанні онлайн-сервісів та розвитку нових.

Впровадження дистанційного навчання у вищій школі поставило перед бібліотекою задачі не тільки збереження якості й повноти традиційних функцій та

напрямів діяльності, а й необхідність запропонувати студентам і викладачам комплекс нових сервісів і послуг в дистанційному форматі, серед яких: оперативне реагування на зміни, що відбулися в соціумі в цілому та академічному середовищі зокрема; розширення каналів цифрової комунікації з користувачами; інформаційно-довідкове обслуговування користувачів в онлайн-форматі; формування цифрових компетентностей користувачів. Дистанційне навчання та його інформаційне забезпечення стало випробуванням для усіх учасників освітнього процесу, що визначило головний акцент у роботі закладів вищої освіти та бібліотек. Впровадження інноваційних технологій дало можливість працювати бібліотеці у дистанційному режимі, що стало надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (неодноразове замінування установи, сезонні карантини) [1, с. 32].

Нові випробування перед бібліотеками постали у зв'язку з страшною повномасштабною війною з російським агресором. Нині бібліотекарі та бібліотеки приймають виклики, породжені війною та шукають рішення для подолання існуючих проблем та загроз [7, с. 9]. Університетська бібліотека згуртувалася та мобілізувалася задля надання інформаційної, волонтерської, соціальної та психологічної підтримки тим, хто цього потребує [3]. З перших днів війни та оголошеного в Україні воєнного стану працівники бібліотеки виявили свою громадянську та людську позицію: здійснювали регулярні фінансові внески на потреби армії, перераховували кошти на рахунки волонтерів для закупівлі спецобладнання для військових; збирали продукти харчування, ліки, теплі речі для потреб ЗСУ; надавали фінансову допомогу та організували збір гуманітарної допомоги малозабезпеченим сім'ям, внутрішньо переміщеним особам, вразливим соціальним категоріям; виготовляли «коктейлі Молотова», плели маскувальні сітки; приносили до місцевих шпиталів постільну білизну, одяг та книги; брали участь в облаштуванні університетського укриття. Працівники бібліотеки продемонстрували, що здатні швидко адаптуватися до різних драматичних викликів, до нових умов і, не дивлячись на графіки роботи (чи то гнучкий графік, дистанційна робота, простій чи відпустка), продовжували інформаційне забезпечення користувачів бібліотеки. Щоб залишатися потрібною, бібліотека оперативно реагувала на зміни у навчальному процесі, впевнено тримала інформаційний стрій. Важливо було зберегти та зміцнити довіру користувача, перенісши комунікацію з користувачами й між бібліотекарями у цифровий простір, використовуючи широкий набір інструментів взаємодії та новітніх технологій.

Питання забезпечення користувача необхідними вітчизняними та світовими інформаційними ресурсами – важливий напрям діяльності бібліотеки. Відповідно до «Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» проведені відповідні заходи. У зв'язку з вилученням із навчальних планів дисциплін, пов'язаних з вивченням російської мови та літератури, вилучено методичну та художню літературу російськомовних авторів. Акценти бібліотеки спрямовуються на формування електронних ресурсів, популяризацію ідей відкритого доступу, побудову загальнодоступних архівів наукової інформації. Стратегічним завданням залишається впровадження

інноваційних послуг: електронні ресурси локального доступу; інтернет-ресурси та ресурси віддаленого доступу; інноваційні та комбіновані сервіси (МБА, ЕДД). Досвід дистанційної роботи, який був набутий в умовах карантинних обмежень, показав, що бібліотека має можливість перетворити свої послуги на цифрові для забезпечення якості обслуговування. Бібліотека не припиняє надавати інформаційні послуги та консультації користувачам і у період дії воєнного стану.

ВДПУ ім. М. Коцюбинського визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, щорічно захищаються докторські та кандидатські дисертації, публікуються наукові статті у міжнародних наукометричних БД, виходять фахові збірники. Бібліотека є активним партнером на всіх стадіях життєвого циклу наукових досліджень вчених університету, сприяє підвищенню вебметричного рейтингу навчального закладу. У бібліотеці започатковано комплекс електронних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб наукових співробітників, аспірантів, викладачів та студентів, впроваджуються нові цифрові послуги із супроводу університетської науки. Бібліотека вже декілька років має доступ до наукометричних БД Scopus та Web of Science, тестовий доступ до пакета академічних баз даних EBSCO, окремих архівів видавництва SciensDirect та Springer. Для того, щоб підтримати наукову спільноту України під час війни за ініціатииви МОН України отримали безкоштовний доступ до ресурсів платформи Research4Life (електронних журналів, книг, баз даних). Активно використовується контент впровадженого бібліотекою проєкту «Наукометричні портрети вчених університету». Даний інтернет-проєкт включає інформацію про присутність університету в Google-академії, WOS, Scopus та «...є джерелом забезпечення вільного доступу до публікацій наукових працівників університету» [2, с. 62].

Використовуючи дистанційні технології, змінюється та розширюється діяльність бібліотеки, впроваджуються нові бібліотечно-бібліографічні сервіси: оновлюється та підтримується в актуальному стані сайт бібліотеки; надаються довідки та консультації через «Гостьову книгу» віртуальної довідкової служби сайту, соціальні мережі, Viber, Telegram, e-mail та за телефоном; забезпечується функціонування Інтернет-каталогу; наповнюється Інституційний репозитарій; комплектується електронна бібліотека; здійснюється наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету, проводиться редакція профілів; впроваджуються нові проєкти; забезпечується перевірка на плагіат академічних текстів студентів; надаються індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій вчених тощо.

Підкреслю, що у Вінницькому педуніверситеті належна увага приділяється академічній доброчесності. Бібліотека бере участь у заходах в рамках Міжнародного тижня відкритого доступу (вебінар «Відкрита наука України крізь призму Web of Science» тощо), проводить онлайн-практикуми та науково-методичні семінари («Електронні наукові та освітні ресурси, сервіси: доступ та відповідальне використання»; «Академічна доброчесність – одна із чеснот вченого»). Для викладачів та студентів Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського» проведено онлайн-лекцію «Академічна доброчесність – запорука успіху науковця».

Бібліотека долучається до онлайн-заходів, спрямованих на допомогу навчально-виховному процесу та науково-дослідній діяльності університету. На початку навчального року для студентів першого курсу організували онлайн-екскурсії бібліотекою. У рамках вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень» проводяться заходи для студентів старших курсів («Електронні освітні ресурси бібліотеки для ЗВО: формування та використання»). Працівники бібліотеки беруть участь у настановних конференціях з педагогічної практики студентів, проводять онлайн-огляди інтернет-ресурсів.

Всеукраїнський радіодиктант Національної єдності (до Дня української писемності та мови) об'єднав у онлайн та офлайн форматах ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Працівники бібліотеки також активно доєдналися до написання диктанту. Текст радіодиктанту «Твій дім» був таким зворушливим, ще більше дав зрозуміти важливість сімейних цінностей, показав, яким рідним є для нас дім, наше місто, наша рідна Україна. У Міжнародний день захисту дітей (2023 р.) у Вінницькому педуніверситеті лунали музика, пісні, дитячий сміх. Університетська спільнота віншувала найдорожчих – дітей. До заходу долучилася і бібліотека, організували книжкову виставку «Країна мрій» та дарували малюкам кульки.

В умовах війни, незважаючи на відключення світла, нестабільний інтернет, відсутність тепла та інші незручності, за ініціативи НБ Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської ДНБ ім. В. Короленка бібліотека сприяла організації участі студентів у Міжнародних інтелектуальних онлайн турнірах: «#Слово Сковороди_ Ми_побудуємо_світ_кращий» (з нагоди 300-річного ювілею Г. Сковороди) та «Українська вишиванка: оберіг, мистецтво, культурний код» (до Всесвітнього дня вишиванки).

Щоб залишатися потрібною, привабливою та цікавою для користувачів, бібліотека прагне змінюватися, йти в ногу з часом, впроваджує в роботу нові форми і методи. З метою популяризації бібліотеки, її продуктів та послуг використовуються сучасні комунікаційні технології, інструменти інтернет-маркетингу. Варто відзначити, що в умовах воєнного стану працівники бібліотеки належну увагу приділяють підвищенню кваліфікації, продовжують брати участь у науково-практичних та семінарах. Колеги з ВОУНБ ім. В. Отамановського та методичного об'єднання закладів вищої освіти м. Вінниці постійно підтримують один одного, діляться досвідом організації роботи в режимі воєнного стану. Так на базі НБ ВНМУ ім. М. Пирогова відбулася науково-практична конференція «Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів», на якій заступник директора бібліотеки Воробйова Л. М. підготувала виступ «Згуртовуємось задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського під час війни)». Працівники бібліотеки взяли участь у форумі жіночого лідерства «Жінки для фронту та Перемоги України», який проходив на базі Вінницького педуніверситету (Воробйова Л. М., «Бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського – режим воєнного стану»).

Висновок. Таким чином, у різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених війною, бібліотека залишається надійним інформаційним центром університету. Організаційна стійкість керівників університету та працівників бібліотеки, створення інформаційно-бібліотечних послуг задля

підтримки науки та освіти, управління знаннями під час масштабних кризових подій сьогодення (природні та техногенні катастрофи, пандемія COVID 19 та російсько-українська війна) демонструють цінність, важливість та здатність адаптуватися до неочікуваних і трагічних обставин. Перед працівниками бібліотеки стоять високі вимоги. Ми повинні бути готовими до будь-яких викликів та ризиків, «до виживання та досягнення успіху в різних сценаріях часів драматичних невідомостей» [6].

У надзвичайно складний трагічний 2023 рік бібліотеці виповнюється 110 років. З огляду на довгий історичний розвиток, незважаючи на проблеми сьогодення, споглядаючи минуле, бібліотека з оптимізмом дивиться у майбутнє. Саме бібліотека «озброює» свою спільноту знаннями дня, поширює їх серед студентів, викладачів, вчених, громад міста, інтегрує їх у міжнародний науково-освітній простір, використовує у розробці власних продуктів і послуг. Ми працюємо задля перемоги, зберігаємо зовнішній спокій, навіть коли страшно виють сирени і стаємо свідками викликів руйнівних змін. Ніколи не забудемо, не простимо, відбудуємо нашу країну. Віримо, що 110-ювілейний рік бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського неодмінно буде переможним. Попереду у колектива – активна робота на інформаційно-освітній та культурній ниві, попереду нові ювілеї під мирним небом нашої оновленої, вільної України.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. «Ні карантину на знання та інформаційно-бібліотечні послуги!»: з досвіду дистанційної роботи освітянської книгозбірні. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 1. С. 31–34.
2. Білоус В. С., Лазаренко Н. І., Коломієць А. М. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка* :зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66. Серія: Педагогічні науки.
3. Воробйова Л. М. Згуртуємось задля Перемоги! (досвід роботи бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського під час війни). *Бібліотечні компетентності в умовах нових викликів*: науково-практична конференція /ВНМУ ім. М. Пирогова. 5 жовтня 2022 р. URL:<http://library.vnmu.edu.ua/conferences/naukovo-praktichna-konferentsiya-bibliotechni-kompetentnosti-v-umovah-novih-viklikiv/>.
4. Гальчак С. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі XIX–XXI ст. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. 788 с.
5. Дитинник Л. В. Становлення і розвиток бібліотек системи Дирекції народних училищ на Поділлі (кінець XIX–поч. XX ст.). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 2. 648 с. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство.
6. Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей. 2021 р. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11914>].

7. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3. С. 9–14.